

Наслідки впливу тіньової і поведінкової економіки на фінансову безпеку держави через фінансові інструменти сталого розвитку України

Вдовенко Н. М.¹, Перегуда Ю. А.²

Опубліковано	Секція	УДК
30.01.2024	Економіка	330.3

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.11207190>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. У статті проведено аналіз наслідків впливу тіньової і поведінкової економіки на фінансову безпеку держави через фінансові інструменти сталого розвитку. Доведено, що фінансова безпека держави в такому випадку виступає базовим аспектом національної безпеки, оскільки вона забезпечує стабільність економіки, підтримку соціальних програм та інвестицій у сталий розвиток. Обґрунтовано можливість використання фінансових інструментів сталого розвитку, таких як зелені облігації, соціальні інвестиційні фонди, щоспрямовані на довгострокове економічне зростання, потребують ефективного управління та прозорості. Для розрахунку впливу тіньової економіки на фінансову безпеку держави через інструменти сталого розвитку розглянуто етапи і використання різних моделей, методологій та методичних підходів. Проаналізувавши зв'язок між тіньовою і поведінковою економікою, фінансовою безпекою, через призму фінансових інструментів сталого розвитку, зроблено наступні умовиводи, що чіткі та ефективні регуляторні підходи, які стимулюють застосування фінансових інструментів сталого розвитку, можуть зменшувати привабливість тіньової економіки. Визначено, що важливим аспектом застосування фінансових інструментів сталого розвитку є їх вклад у збереження природних ресурсів та екосистем, що є важливим не тільки з екологічної, але й з економічної точки зору. Екологічна стабільність сприяє сталості національних і глобальних економік, зменшуючи потенційні макроекономічні ризики. З метою об'єктивного аналізу взаємозв'язку між тіньовою, поведінковою економікою, фінансовою безпекою, застосуванням фінансових інструментів сталого розвитку, запропоновано до використання показники для забезпечення економічного зростання.

Ключові слова: фінансові інструменти, сталий розвиток, поведінкова економіка, держава, фінансовий механізм, тіньова економіка, модель, фінансове забезпечення, зелені облігації, імпаکت-інвестування, банк, фінансові установи, макроекономіка, стале фінансування, галузь, кредитування, для забезпечення економічне зростання, фінансова безпека.

¹ доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри глобальної економіки, Національний університет біоресурсів і природокористування України ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0849-057X>

² кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри глобальної економіки, Національний університет біоресурсів і природокористування України, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1434-2509>

The consequences of the influence of the shadow and behavioral economy on the financial security of the state through the financial instruments of sustainable development of Ukraine

Annotation. The article analyzes the consequences of the influence of the shadow and behavioral economy on the financial security of the state through financial instruments of sustainable development. It has been proven that the financial security of the state in such a case is a basic aspect of national security, as it ensures the stability of the economy, support of social programs and investments in sustainable development. The possibility of using financial instruments of sustainable development, such as green bonds, social investment funds, which are aimed at long-term economic growth, require effective management and transparency, is substantiated. In order to calculate the influence of the shadow economy on the financial security of the state through the tools of sustainable development, the stages and use of various methodologies and methodical approaches are considered. Having analyzed the relationship between the shadow and behavioral economy and financial security through the prism of financial instruments of sustainable development, the following conclusions are drawn that clear and effective regulatory approaches that stimulate the use of financial instruments of sustainable development can reduce the attractiveness of the shadow economy. It was determined that an important aspect of the application of financial instruments of sustainable development is their contribution to the preservation of natural resources and ecosystems, which is important not only from an ecological, but also from an economic point of view. Environmental stability contributes to the stability of national and global economies, reducing potential macroeconomic risks. In order to objectively analyze the relationship between the shadow economy, behavioral economy, financial security, the use of financial instruments of sustainable development, indicators for ensuring economic growth are proposed.

Keywords: financial instruments, sustainable development, behavioral economics, state, financial mechanism, shadow economy, model, financial support, green bonds, impact investing, bank, financial institutions, macroeconomics, sustainable financing, industry, lending, to ensure economic growth, financial security.

Вступ

В сучасних економічних умовах держави часто мають справу з численними викликами, серед яких важливе місце займають тіньова та поведінкова економіка. Тіньова економіка, що включає діяльність поза межами офіційної звітності та державного регулювання, призводить до значних втрат податкових надходжень, підвищує рівень корупції та підриває довіру до фінансових інститутів. Водночас поведінкова економіка, що базується на аналізі психологічних і соціальних аспектів економічної поведінки, пропонує нові підходи до формування фінансової політики, спрямованої на підвищення ефективності економічних процесів та зміцнення фінансової безпеки держави.

Фінансова безпека держави в такому випадку виступає базовим аспектом національної безпеки, оскільки вона забезпечує стабільність економіки, підтримку соціальних програм та інвестицій у сталий розвиток. Використання фінансових інструментів сталого розвитку, таких як зелені облігації, соціальні інвестиційні фонди, спрямовані на довгострокове економічне зростання, потребують ефективного управління та прозорості. Тому для нас завданням є зробити спробу в цьому контексті й дослідити, як тіньова та поведінкова економіка впливають на фінансову безпеку держави та які заходи можуть бути вжиті для мінімізації негативних наслідків і максимізації позитивного впливу. Аналіз цих аспектів дозволить зрозуміти, як державні інститути можуть ефективніше використовувати фінансові інструменти сталого

розвитку для забезпечення економічної стабільності. Досвід аналізу впливу тіньової і поведінкової економіки на фінансову безпеку держави відображено у працях вітчизняних і зарубіжних вчених, зокрема Лещух І. [1], Приступи Т., Чайковської М. [2], Наконечної К. [3], Баранова С. [4], Коробової Н. [5], Марчишин Н. [6], Передало Х. С., Огерчук Ю. В., Лібенко Ю. [7] та інших науковців та дослідників даних питань.

Метою статті є аналіз наслідків впливу тіньової і поведінкової економіки на фінансову безпеку держави через фінансові інструменти сталого розвитку.

Результати

На думку Приступи Т. В., Чайковської М. А., важливо те, що питання зв'язку тіньової економіки та поведінкової економіки є недостатньо дослідженим, оскільки акцент у роботах науковців здебільшого поставлений на дослідження сутності тіньової економіки, а не на результати її впливу на економіку держави. Тому в науковій роботі «Тіньова економіка та її вплив на соціально-економічний розвиток України» автори розкривають систематизовані основні підходи до оцінки рівня тіньової економіки, обґрунтовують їх недоліки та переваги, пропонують методи її детінізації [2]. Також дослідниками розкрито вплив тіньової економіки в рамках чотирьох основних груп, зокрема соціально-економічних, політичних, правових і морально-етичних [2, С. 57], що створить умови для розвитку малого та середнього бізнесу з урахуванням підходів поведінкової економіки в умовах надзвичайних викликів. З цією метою Марчишин Н. в статті «Роль поведінкової економіки в системі економічних наук» відзначає, що поведінкова економіка має практичну вагомість у різних сферах, включаючи маркетинг, фінанси, управління, регулювання ринку [6]. І в даному випадку вплив поведінкової економіки відображає мотивації, які стоять за економічними рішеннями та досліджує роль звичок і соціального контексту у процесах ухвалення рішень та при вирішенні глобальних проблем, враховуючи збереження ресурсів, енергоефективності, боротьби зі зміною соціальної справедливості [6, С. 193]. Тому Передало Х. С., Огерчук Ю. В., Лібенко Ю. С. в науковій праці «Поведінкова економіка та можливості застосування технік її впливу в сучасних організаціях» [7] представляють рекомендації щодо використання функціонального підходу до впровадження інструментів поведінкової економіки в сучасних організаціях, наводять принципи введення технік поведінкової економіки в управлінські процеси на прикладах заходів за окремими інструментами поведінкової економіки та рекомендують перелік показників для оцінювання рівня результативності впровадження засобів поведінкової економіки на практиці. Автори відмічають, що людина часто стає перед труднощами у прийнятті складних фінансових рішень, що інколи бувають як хибними, так і ірраціональними. Тож, вказане забезпечує основу для того, коли і як буде зроблено помилки, які потім стануть підґрунтям для створення середовища, що налаштує людей до вибору тих рішень, які є корисними як для неї самої, так і суспільства, зокрема і у виборі моделі фінансового забезпечення, вкладання в зелені облігації, здійснення імпаکت-інвестування, кредитування, для забезпечення економічного зростання та фінансової безпеки. Для розрахунку впливу тіньової економіки на фінансову безпеку держави через інструменти сталого розвитку слід розглянути етапи і використання різних моделей, методологій та методичних підходів (рис. 1).

Фінансові інструменти сталого розвитку, такі як мікрофінансування або соціальні облігації, можуть забезпечити ресурси для підтримки соціально вразливих груп, сприяючи загальноекономічному розвитку. Наявність тіньової економіки може призвести до непередбачуваної волатильності та кризових явищ у фінансовій системі. Маємо відмітити, що фінансові інструменти сталого розвитку можуть включати механізми страхування ризиків і стабілізації, які знижують потенційний негативний

вплив від тіньових економічних операцій. Також зауважимо, що застосування фінансових інструментів сталого розвитку стане ключовим елементом у боротьбі з тіньовою економікою і підвищенні фінансової безпеки країни. Залучення ресурсів через фінансові інструменти сталого розвитку допомагає розширити формальний сектор національної економіки. Програми, які сприяють сталому розвитку, часто потребують від компаній і приватних осіб дотримання певних правил і стандартів, що може вести до зменшення діяльності в тішовій економіці. Використання фінансових інструментів сталого розвитку може також спонукати практиків та вчених до вдосконалення законодавчої бази і політики в питаннях економіки та фінансів. Наприклад, імплементація заходів, які популяризують сталі інвестиції, може примусити бізнес-структури вийти з тіні та взяти участь у поведінковій економіці, підвищуючи загальну фінансову прозорість. Значна кількість фінансових інструментів сталого розвитку інтегрують передові технології, такі як блокчейн, для забезпечення прозорості і звітності. Це може допомогти зменшити фінансові махінації та ухилення від податків, а також поліпшити загальне регулювання фінансових потоків. Тіньова економіка призводить до ухилення від сплати податків, що знижує доходи держави та обмежує її здатність фінансувати проекти сталого розвитку. Використання фінансових інструментів, таких як «зелені» облігації, імпакт-інвестування або інвестиції в соціально значущі проекти, може допомогти залучити приватні інвестиції, компенсуючи недоліки як державного фінансування, так і банків.

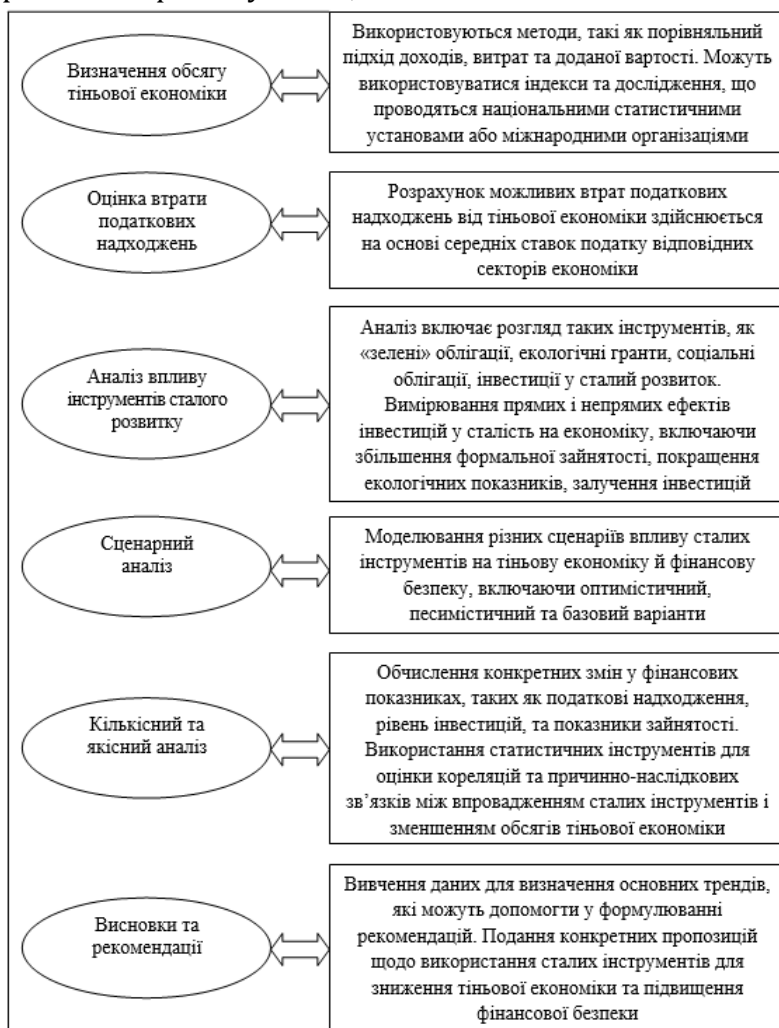

Рис. 1. Базові етапи для розрахунку впливу тішової економіки на фінансову безпеку держави через фінансові інструменти сталого розвитку

Проаналізувавши зв'язок між тіньовою і поведінковою економікою та фінансовою безпекою через призму фінансових інструментів сталого розвитку, можна зробити наступні умовиводи, що чіткі та ефективні регуляторні підходи, які стимулюють застосування фінансових інструментів сталого розвитку, можуть зменшувати привабливість тіньової економіки. Водночас стратегічна імплементація нормативних актів, які підвищують вимоги до прозорості бізнес-операцій спонукатиме суб'єктів тіньової економіки до переходу у поведінковий сектор. Втрати податкових надходжень через тіньову економіку при цьому можуть суттєво підірвати макроекономічну стабільність країни.

Щоб описати вплив тіньової і поведінкової економіки на фінансову безпеку держави через фінансові інструменти сталого розвитку, застосуємо формулу (1):

$$Fs = (Pt + Pp) \times (Rf - Ct) \quad (1)$$

де, Fs – фінансова безпека держави, фінансові інструменти сталого розвитку; Pt – вплив тіньової економіки на податкові надходження; Pp – вплив поведінкової економіки на податкові надходження; Rf – рівень фінансових ресурсів, доступних для сталого розвитку; Ct – витрати, пов'язані з корупцією та непрозорістю в тіньовій економіці.

Можемо зауважити, що дана формула демонструє, як сукупний вплив тіньової, так і поведінкової економіки на податкові надходження та рівень фінансових ресурсів і впливає на фінансову безпеку держави, враховуючи витрати, пов'язані з корупцією та непрозорістю при застосуванні фінансових інструментів сталого розвитку. Наприклад, $Pt = 0.8$ (тіньова економіка знижує податкові надходження на 20 %); $Pp = 1.1$ (поведінкова економіка підвищує податкові надходження на 10 %); $Rf = 100$ (рівень фінансових ресурсів становить 100 одиниць); $Ct = 10$ (витрати, пов'язані з корупцією та непрозорістю, становлять 10 одиниць). Тоді, $Fs = (0.8 + 1.1) \times (100 - 10) = 1.9 \times 90 = 171$. Маємо всі підстави зробити висновок, що фінансова безпека держави Fs в цьому випадку становить 171. При цьому зауважимо, що тіньова економіка знижує податкові надходження на 20 %. Це означає, що значна частина економічної діяльності відбувається поза межами офіційного обліку, що зменшує загальний обсяг податкових надходжень. При цьому поведінкова економіка підвищує податкові надходження на 10 %. Це свідчить про те, що використання поведінкових інструментів сприятиме більш добровільній сплаті податків і підвищенню фінансової дисципліни. Витрати, пов'язані з корупцією та непрозорістю, становлять 10 одиниць. Це вказує на те, що корупція і непрозорість призводять до втрат фінансових ресурсів, які могли б бути використані ефективніше.

Нині важливим аспектом застосування фінансових інструментів сталого розвитку є їхній вклад у збереження природних ресурсів та екосистем, що є важливим не тільки з екологічної, але й з економічної точки зору. Екологічна стабільність сприяє стабільності національних і глобальних економік, зменшуючи потенційні макроекономічні ризики.

Відзначаючи застосування фінансових інструментів сталого розвитку, доцільно відмітити їхній вклад у збереження природних ресурсів та екосистем, що є важливим не тільки з екологічної, але й з економічної точки зору. Екологічна стабільність сприяє стабільності національних і глобальних економік, зменшуючи потенційні макроекономічні ризики. З метою об'єктивного аналізу взаємозв'язку між тіньовою, поведінковою економікою, фінансовою безпекою, застосуванням фінансових інструментів сталого розвитку, можна використовувати наступні показники для забезпечення економічного зростання (табл. 1).

Таблиця 1

Показники для аналізу взаємозв'язку між тіньовою економікою, фінансовою безпекою та застосуванням фінансових інструментів сталого розвитку для забезпечення економічного зростання

	Показник	Методика визначення
Зміна податкових надходжень	Відсоткове зростання податкових надходжень внаслідок інвестицій у сталі проекти та зменшення обсягів тіньової економіки	Порівняння податкових надходжень до та після впровадження сталих фінансових інструментів, коректування на зміни у економічній кон'юнктурі
Рівень фінансової прозорості	Кількість виявлених випадків фінансових зловживань або корупції до та після застосування інструментів сталого розвитку	Аналіз доповідей аудиторських служб, фінансових регуляторів або міжнародних оціночних організацій
Індекс економічного розвитку	Зміни в індексах економічної активності та стійкості, зокрема ВВП на душу населення, рівень безробіття	Статистичний аналіз економічних показників до та після впровадження сталих інструментів фінансування, кореляційний аналіз змін у розмірах тіньової економіки
Ефективність залучення інвестицій	Обсяг приватних та міжнародних інвестицій у сталі проекти	Аналіз даних про інвестиції з національних та міжнародних фінансових баз, порівняння темпів зростання інвестицій до та після запровадження сталих фінансових механізмів, імпаکت-інвестування
Зміна участі населення в тіньовій економіці	Процент населення, залученого в тіньову економіку	Соціологічні опитування, аналіз ринку праці, використання даних національних статистичних служб
Зміни у соціальній структурі	Покращення умов життя та зменшення соціальної нерівності в результаті реалізації проектів сталого розвитку	Аналіз даних про розподіл доходів, доступ до освіти та охорони здоров'я, індекси соціального розвитку
Вплив на екологічну стабільність	Зменшення екологічних ризиків та покращення якості довкілля через реалізацію екологічно спрямованих інвестиційних проектів	Моніторинг даних про стан довкілля, зокрема показники забруднення повітря та води, біорізноманіття, статистика використання природних ресурсів

Маємо відмітити, що наведені в табл. 1 показники дозволяють провести детальний аналіз впливу фінансових інструментів сталого розвитку на економічну та соціальну структуру суспільства. Вказане дозволяє також виявити зв'язки між формалізацією економіки та зниженням діяльності в тіньовому секторі. За допомогою запропонованого аналізу можна визначити, наскільки ефективно впровадження сталих інструментів сприяє фінансовій безпеці країни, розширюючи прозорість та підзвітність економічних процесів при реалізації базових підходів поведінкової економіки, що є базовими

аспектами у боротьбі з тіньовою економікою в умовах застосування фінансових інструментів сталого розвитку.

Висновки

Таким чином, дослідження підтверджує, що наслідки впливу тіньової і поведінкової економіки на фінансову безпеку держави через фінансові інструменти сталого розвитку можна згрупувати за такими основними блоками: а) тіньова економіка зменшує обсяг податкових надходжень до державного бюджету, що обмежує фінансові ресурси для інвестування в проекти сталого розвитку, а нерівномірний розподіл фінансових ресурсів у тіньовій економіці перешкоджає ефективній реалізації політики сталого розвитку. Крім того тіньова економіка підриває довіру інвесторів до держави, що зменшує обсяги іноземних інвестицій, необхідних для фінансування сталого розвитку. Водночас корупція, пов'язана з тіньовою економікою, підриває фінансову прозорість і довіру до фінансових інститутів держави; б) поведінкова економіка може сприяти створенню більш довгострокових фінансових стратегій, залучаючи інвесторів за рахунок прозорих і зрозумілих правил гри, а використання поведінкових інструментів може сприяти підвищенню прозорості та зниженню рівня корупції. При цьому поведінкова економіка може допомогти виявити і усунути диспропорції у розподілі ресурсів завдяки аналізу великих даних, де в той же час тіньова економіка може знизити ефективність фінансових інструментів сталого розвитку, таких як зелений бонд або соціальні інвестиційні фонди при справедливому розподілі благ і можливостей, підтримуючи соціальну стабільність. Також нами встановлено, що рівень фінансових ресурсів, доступних для сталого розвитку, становить 100 одиниць. Це базовий показник, який відображає загальний обсяг ресурсів, що можуть бути інвестовані у проекти сталого розвитку. Відзначимо, що загальний вплив тіньової і поведінкової економіки на фінансову безпеку держави становить 1,9 (0,8 від тіньової економіки та 1,1 від поведінкової економіки). Це означає, що позитивний вплив поведінкової економіки частково компенсує негативний вплив тіньової економіки. При цьому фінансова безпека держави становить 171 одиницю. Це показник того, як поточний баланс між тіньовою та поведінковою економікою впливає на загальний рівень фінансової безпеки. Для підвищення фінансової безпеки держави необхідно зменшити рівень тіньової економіки. Вказане можна досягти через підвищення прозорості, боротьбу з корупцією та впровадження ефективних механізмів контролю. Зниження витрат, пов'язаних із корупцією та непрозорістю, є також важливим. Це дозволить збільшити обсяг наявних фінансових ресурсів, доступних для сталого розвитку, і підвищити ефективність їх використання в умовах трансформаційних процесів.

Список використаних джерел

1. Лещух І. В. Інструменти детінізації діяльності у секторі фінансових послуг. Регіональна економіка 2021. № 2. С. 165–177.
2. Приступа Т. В., Чайковська М. А. Тіньова економіка та її вплив на соціально-економічний розвиток України. Класичний приватний університет. 2019. Вип. 1 (12). С. 56-61.
3. Вдовенко Н. М., Наконечна К. В. Особливості структурних змін в економіці України. Економіка АПК. 2018. № 9. С. 56–61.
4. Баранов С. О. Основні методи впливу держави на тіньову економіку. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2016. № 6.
5. Vdovenko N. M., Korobova N. M. Methods of state regulation of agricultural sector in terms of the orientation of the economy to safety and quality standards. Wspolraca Europejska. 2015. № 3 (3). Vol. 3. С. 68–80.

6. Марчишин Н. Роль поведінкової економіки в системі економічних наук. Вісник економіки. № 3. 2023. С. 182–197.
7. Передало Х. С., Огерчук Ю. В., Лібенко Ю. С. Поведінкова економіка та можливості застосування технік її впливу в сучасних організаціях. Ефективна економіка. 2019. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7520> DOI: 10.32702/2307-2105-2019.12.94